

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.11.58>

УДК 336.61

*Г. Т. Михальчинець,
старший викладач кафедри економіки та фінансів,
Мукачівський державний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1109-5896>*

*В. П. Братюк,
к. е. н., доцент кафедри економіки та фінансів,
Мукачівський державний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3524-2873>*

ПЛАНУВАННЯ ТА РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ

*Н. Mykhalchynets,
Senior Lecturer of the Department of Economics and Finance,
Mukachevo State University
V. Bratyuk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Finance,
Mukachevo State University*

PLANNING AND RESOURCE PROVISION OF LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES OF THE REGION

За наслідками повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну значний відсоток підприємств легкої промисловості зменшив свої виробничі потужності більш удвічі у зв'язку із невизначеністю та значними ризиками. Крім того, процес господарської діяльності підприємств легкої промисловості ускладнюється тим, що комерційні та виробничі можливості, а також ситуація з їх ресурсним забезпеченням неоднорідна, та залежить від регіону де локалізоване підприємство. Відтак, для виправлення становища, в контексті фінансово-економічної ситуації підприємств легкої промисловості на рівні регіону, необхідне чітке планування їх господарської діяльності за потужністю або рядом формуютьвальних операційних показників (у розрізі основних видів продукції) та комплексний підхід до ресурсного забезпечення запланованої потужності. Відтак, дослідження уточнює можливі підходи до планування та ресурсне забезпечення підприємств легкої промисловості регіону в умовах невизначеності та посиленіх ризиків. За результатами дослідження констатовано, що планування діяльності таких підприємств має бути орієнтоване на узагальнювальні індексні показники, інтерпретовані як співвідношення значень певного показника у часі, просторі порівняно з іншим нормативним показником та з врахуванням фактичних умов діяльності. За результатами вимірювання впливу факторів на загальну динаміку складного показника (включаючи характеристику впливу змін у структурі явищ) можливо визначити його значення на перспективу та окреслити коригувальні заходи (за потреби). Серед індексних показників, що можуть стати основою для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості - середні індекси та побудовані на їх основі індексні ряди. Це дозволяє встановити планові значення показників не тільки на найближчий плановий період, але і на кілька послідовних планових періодів. Такі ряди можуть бути побудовані за базисним чи за ланцюговим принципами (в залежності від мети планування). Аналогічне планування діяльності можливе за: загальними індексами собівартості продукції підприємств легкої промисловості регіону (що дозволяють спланувати собівартість продукції); загальними індексами фізичного обсягу (що дозволяють спланувати показники товарообігу або потужність виробництва у порівняльних цінах). Також значний потенціал для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону мають мультиплікативна та адитивна індексні двофакторні моделі, які, орієнтуючись на взаємозв'язок індексів, здатні визначати планові показники операційної діяльності та їх ресурсне забезпечення.

Due to the full-scale military invasion of Ukraine, a significant percentage of light industry enterprises reduced their production more than twice due to uncertainty and significant risks. The process of economic activity of light industry enterprises is complicated by the fact that commercial and production opportunities, as well as the situation with their resource provision, are not uniform, and depend on the region of the enterprise location. Thus, to correct the situation in the context of the financial and economic situation of light industry enterprises at the regional level, it is necessary to plan their economic activity according to several basic indicators in terms of basic types of products and a comprehensive approach to the resource provision of recovery processes. The study clarifies possible approaches to planning and resource provision of enterprises of light industry of the region in conditions of uncertainty. According to the results of the study, it is noted that the planning of the activities of such enterprises should be oriented on the generalizing index indicators, interpreted by us as a ratio of the values of a certain indicator in time, and space in comparison with other normative indicator and taking into account actual conditions of activity. Based on the results of measuring the influence of factors on the overall dynamics of the complex indicator (including the characteristic of the influence of the change of the structure of the phenomenon) it is possible to determine its significance for the future and to outline possible corrective measures (if necessary). Among the index indicators that can become the basis for planning the activities of light industry enterprises - are medium indices and built on them for index lines. This allows you to set the target values not only for two planned periods but also for several consecutive planned periods. Such lines can be built according to the basic or chain principle, depending on the purpose of planning. Similar planning of activity is possible by: the general indexes of production cost of enterprises of light industry of the region allowing planning of production breakdown; the general indices of physical volume, which allow planning of commodity turnover in comparative prices. Also, multi-factor index model has a significant potential for planning the operational activities of the enterprises of the light industry of the region. The outlined model, focusing on the interrelation of indices, is able not only to determine the planned performance indicators of light industry enterprises of the region but also their resource provision.

Ключові слова: *планування; індексні двофакторні моделі; узагальнювальні індексні показники; ресурсне забезпечення.*

Key words: *planning; index two-factor models; aggregate index indicators; resource provision.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зважаючи на повномасштабне воєнне вторгнення РФ в Україну, всі галузі української промисловості зазнають втрат (операційних, в потужності тощо). Зокрема, через війну очікується падіння промисловості на 42,6% при зменшенні ВВП на 31% (за оцінками експертів економічних досліджень ЕУ) [5]. У такому становищі під дегресивні тенденції підпадають і підприємства легкої промисловості. Так, не працюють понад 16% підприємств легкої промисловості, понад 63% згортають своє виробництво у зв'язку із невизначеністю та значними ризиками [5]. Навіть з текстильної, швейної та трикотажної галузей, що сконцентровані на заході та півночі країни, лише 30% підприємств працюють на повну потужність [5]. Процес господарської діяльності підприємств легкої промисловості ускладняється тим, що комерційні та виробничі можливості, а також ситуація з їх ресурсним забезпеченням неоднорідна та залежить від регіону знаходження підприємства. Відтак, для виправлення становища, в контексті фінансово-економічної ситуації підприємств легкої промисловості на рівні регіону, необхідне чітке планування їх господарської діяльності за рядом формотворчих операційних показників (у розрізі основних видів продукції) та комплексний підхід до ресурсного забезпечення процесів відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед базових дослідників, в яких започатковано розв'язання проблеми уточнення можливих підходів до планування та ресурсне забезпечення підприємств, нами виділені: Безкоровайна Л. В. [1], Міценко Н. Г., Петрук Т. С. [3], Гриньова В. М., Явдак М. Ю. [4] та інші. Разом з тим окреслені праці присвячені переважно формуванню виробничої програми. Ця програма дійсно є ключовим етапом серед усіх планувань підприємства, адже усі інші види планів створюються залежно від її наповнення та задля її виконання. Разом з тим у зв'язку із невизначеністю та значними ризиками класичне планування за завданнями не сприятиме досягненню успіху. Відтак, хоча автори й спиралися на окреслені вище праці, однак додатково орієнтувалися на джерел,

що присвячені плануванню та ресурсному забезпеченню підприємств легкої промисловості регіону в умовах невизначеності та посилених ризиків [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є уточнення можливих підходів до планування та ресурсного забезпечення підприємств легкої промисловості регіону в умовах невизначеності та посилених ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Так, аналогічно до інших сфер [2, 3], процеси планування та ресурсного забезпечення підприємств легкої промисловості регіону в умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну мають бути гнучкими та динамічними й орієнтуватися на операційний напрям, як такий, що є базисом у формуванні виробничої програми, регулюванні виробничих потужностей та їх ресурсному забезпеченні.

Закономірно, щодо процесів планування діяльності таких підприємств, вважаємо, вони мають бути орієнтовані на узагальнювальні індексні показники, інтерпретовані нами як співвідношення значень певного операційного показника у часі, просторі порівняно з іншим нормативним показником, що враховує фактичні умови головного виду діяльності з метою здійснення якого вони створені. За результатами вимірювання впливу факторів на загальну динаміку складного показника (включаючи характеристику впливу зміни структури явища) можливо визначити його значення на перспективу та окреслити можливі коригувальні заходи для головного виду діяльності підприємства (за потреби).

Враховуючи, що операційна діяльність підприємств легкої промисловості - це діяльність пов'язана з виробництвом продукції масового споживання (одягу, взуття, тканин, парфумерії тощо) і її реалізацією для забезпечення основної частки доходу, серед індексних показників, що можуть стати основою для планування діяльності підприємств легкої промисловості - середні індекси товарообігу/ виробництва (рис. 1) та побудовані на їх основі індексні ряди.

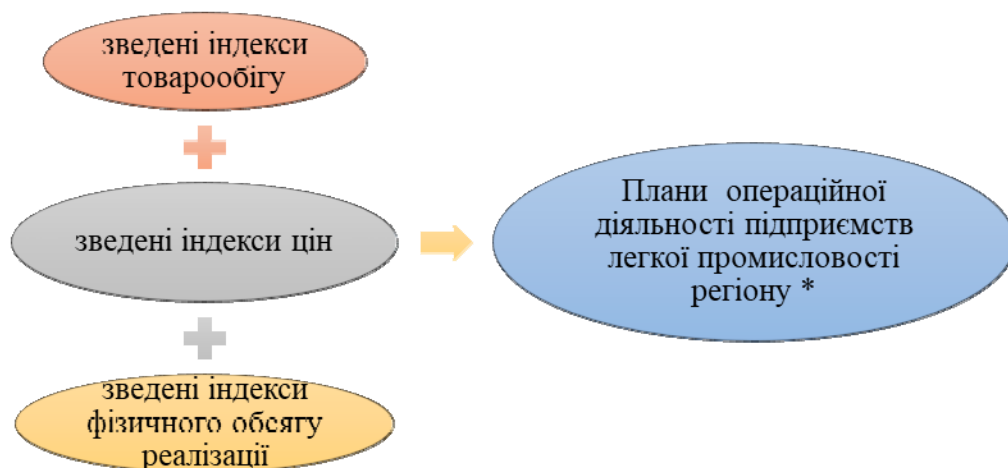

Рис. 1. Складові для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону

* для побудови планів мають використовуватися індексні ряди.

Джерело: розроблено на основі [1]

Означені складові для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону дозволяють встановити планові значення показників не тільки на наступний період, але і на кілька послідовних майбутніх періодів. Такі ряди можуть бути побудовані за базисним чи за ланцюговим принципом в залежності від мети планування. Як середні індекси пропонуємо використовувати:

1) зведені індекси товарообігу (загальний індекс товарообігу (I_{qr})), що розраховуються за загальноприйнятим алгоритмом:

$$I_{qr} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0},$$

де: $p_{1..0}$ - зміни відпускних цін конкретної продукції звітного і базисного періодів; q - фізичний обсяг виробництва/реалізації продукції певного виду впродовж звітного і базисного періодів.

Наведений індекс є середньозваженою величиною, що відбиває відносну роль зміни цін на продукцію легкої промисловості регіону у зведеному індексі цін. Складові величини дозволяють спрогнозувати плановий товарообіг або обсяг виробництва продукції підприємств легкої промисловості регіону;

2) зведені індекси цін (загальний індекс цін або (I_p)), що розраховуються за загальноприйнятим алгоритмом:

$$I_p = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_1},$$

де: p_1 - зміни відпускних цін конкретної продукції звітного періоду; q - фізичного обсягу реалізації продукції певного виду, що вироблена для продажу впродовж звітного і базисного періодів.

Наведений індекс ідентифікує зміну агрегатної величини, що складається із змін цін великої кількості конкретної продукції легкої промисловості регіону. Оскільки така агрегатна величина показує відносну роль змін цін на складові (продукцію) у зведеному індексі цін, можна спрогнозувати майбутні ціни на них;
3) зведені індекси фізичного обсягу виробництва / реалізації (загальний індекс фізичного обсягу реалізації) або (I_q)), що розраховуються за загальноприйнятим алгоритмом:

$$I_q = \frac{\sum q_0 p_1}{\sum q_0 p_0},$$

де: $p_{0..1}$ - зміни відпускних цін конкретної продукції звітного і базисного періодів; q - фізичного обсягу реалізації продукції певного виду, що вироблена для продажу впродовж базисного періоду.

Наведений індекс характеризує зміну фізичної маси (кількості) продукції легкої промисловості регіону. Цей показник використовується з метою визначення впливу зміни кількості виробленої продукції на зміну обсягу її виробництва з врахування незмінної ціни.

Завдяки окресленим показникам можливе планування основної діяльності підприємств легкої промисловості регіону у розрізі базових видів продукції (зокрема, тканин усіх видів, швейного та трикотажного одягу, взуття, шкіргалантереї та шкіртоварів, фурнітури, фарфорового посуду, іграшок, парфумерії тощо).

Показники можуть стати основою виробничої програми, яка є ключовим етапом серед усіх планувань підприємства (адже усі інші види планів створюються залежно від її наповнення та задля її виконання [1]).

Наприклад, якщо по Іршанській, Виноградівській та Мукачівській міським ТГ де діє ряд підприємств легкої промисловості, відомі дані, щодо зміни показників, які

визначають значення середніх індексів підприємств легкої промисловості на 2022 р. (див. табл. 1), можна сформулювати план їх діяльності по регіону на 2023 р.

Таблиця 1.

Зміни операційних показників, що визначають значення середніх індексів підприємств легкої промисловості по Іршанській, Виноградівській та Мукачівській міським ТГ, 2022 р.

Вид продукції, що виробляється	Продано продукції, тис. од		Середня ціна на од., тис.		I _{qp}	I _p	I _q
	Базисний період	Звітний період	Базисний період	Звітний період			
Іршавська міська ТГ							
Футболки, майки і подібні вироби, трикотажні, машинного або ручного в'язання	6,0	6,2	0,15	0,16	1,243	1,201	1,042
Сукні трикотажні, машинного або ручного в'язання (жіночі та дівчачі)	2	2,1	0,45	0,6			
Мукачівська міська ТГ							
Жилети, анораки, лижні куртки, куртки вітрозахисні та подібні вироби (чоловічі та хлопчачі)	12,0	13,0	1,2	1,3	0,97	1,11	0,865
Жилети, анораки, лижні куртки, куртки вітрозахисні та подібні вироби (жіночі та дівчачі)	15,0	11,0	1,4	1,6			
Виноградівська міська ТГ							
Футболки, майки і подібні вироби, трикотажні, машинного або ручного в'язання	4	7	0,7	0,9	1,96	1,36	1,6
Спідниці та спідниці-брюки (жіночі та дівчачі)	5	6	0,68	0,98			

Джерело: сформовано за даними [5]

Відповідно до даних таблиці очевидно, що, користуючись з усіх факторів, загальний товарообіг підприємств легкої промисловості по Іршанській міській ТГ збільшився на 25% (у т.ч. коштом зміни цін загальний товарообіг збільшиться на 20,1%, коштом зміни обсягу продажу на 4,2%). По Мукачівській міській ТГ товарообіг зменшиться на 3 % (у т.ч. коштом зміни цін загальний товарообіг збільшиться на 11%, коштом зміни обсягу продажу зменшиться на 13,5%). По Виноградівській міській ТГ товарообіг збільшився на 96% (у т.ч. коштом зміни цін на 36 %, коштом зміни обсягу продажу на 60%). Відповідно до отриманих

даних можна сформулювати плани операційної діяльності по ряду ТГ Закарпатській області на 2023 р. та виділити пріоритетні напрямки ресурсного забезпечення.

Таблиця 2.

Плани операційної діяльності по ряду ТГ Закарпатській області на 2023 р.*

Вид продукції, що виробляється	Плановий продаж продукції, тис. од	Середня планова ціна на од. продукції, тис.
Іршавська міська ТГ		
Футболки, майки і подібні вироби, трикотажні, машинного або ручного в'язання	6,46	0,19
Сукні трикотажні, машинного або ручного в'язання (жіночі та дівчачі)	2,19	0,72
Мукачівська міська ТГ		
Жилети, анораки, лижні куртки, куртки вітрозахисні та подібні вироби (чоловічі та хлопчачі)	11,25	1,44
Жилети, анораки, лижні куртки, куртки вітрозахисні та подібні вироби (жіночі та дівчачі)	9,52	1,78
Виноградівська міська ТГ		
Футболки, майки і подібні вироби, трикотажні, машинного або ручного в'язання	11,20	1,22
Спідниці та спідниці-брюки (жіночі та дівчачі)	9,60	1,33

*пріоритетні напрямки ресурсного забезпечення сировиною серед яких натуральні, штучні та синтетичні волокна (жовта зона)

Джерело: сформовано за даними табл. 1

Аналогічне планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості можливе за [1]: 1) загальними індексами собівартості продукції регіону, що дозволяють спланувати виражені в грошовій формі поточні витрати на виробництво та реалізацію продукції; 2) загальними індексами фізичного обсягу, що дозволяють спланувати показники товарообігу у порівняльних цінах.

Також значний потенціал для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону мають мультиплікативна та адитивна індексні двофакторні моделі, у яких будь-який індекс є відносним показником порівняння двох станів простого або складного явища операційної діяльності у часі або просторі. При цьому, оскільки ми розглядаємо рівень регіону, слід орієнтуватися на базові мультиплікативні та адитивні складові для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості (рис. 2), зокрема:

- індекс фізичного обсягу (кількості) продукції легкої промисловості;
- індекс вартості продукції легкої промисловості;

- індекс собівартості одиниці виробленої продукції легкої промисловості;
- індекс витрат за виробництво продукції легкої промисловості;
- індекс трудомісткості легкої промисловості;
- індекс кількості продукції легкої промисловості, виробленої в одиницю часу;
- індекс продуктивності праці (за трудомісткістю).

Окреслена модель, орієнтуючись на взаємозв'язок індексів, здатна не тільки визначати планові показники операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону, але і їх ресурсне забезпечення.

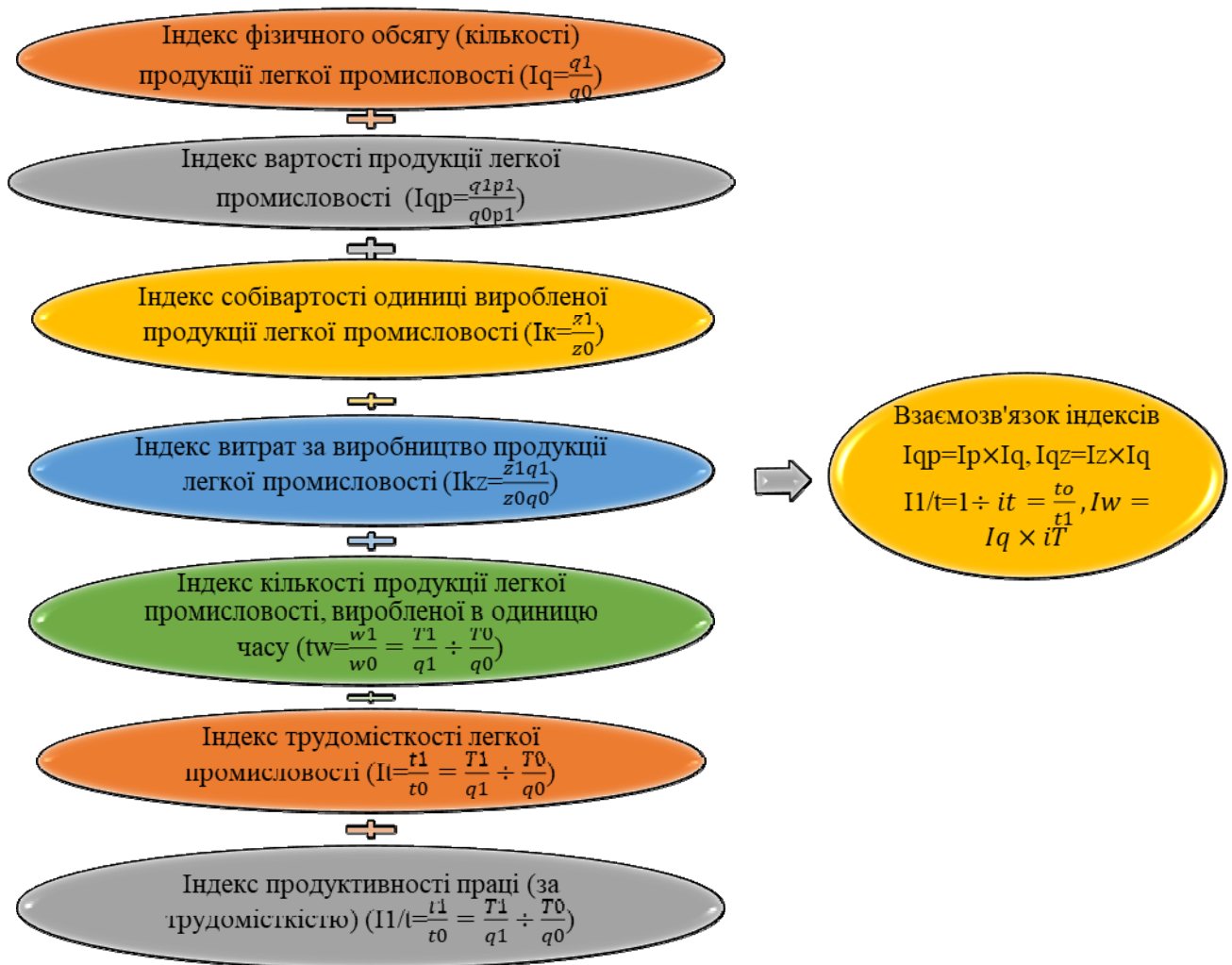

Рис.2. Базові мультиплікативні та адитивні складові для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості

Джерело: розроблено на основі [1; 4]

Умовні позначення, що використовуються за базовими мультиплікативними та адитивними складовими для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості є наступними:

p – ціна за одиницю продукції легкої промисловості;

q – обсяг будь-якого продукту легкої промисловості у натуральному вираженні;

pq - загальна вартість продукції окремого виду (товарообіг);

z - собівартість одиниці виробленої продукції легкої промисловості (виробу);

zq - загальна собівартість продукції легкої промисловості окремого виду (грошові витрати на виробництво);

T - загальні витрати часу на виробництво продукції легкої промисловості чи загальна чисельність працівників;

$w=q/T$ - виробництво продукції окремого виду за одиницю часу (чи вироблення продукції одного працівника, тобто. продуктивність праці);

$t=T/q$ - витрати робочого дня на одиницю продукції легкої промисловості (трудомісткість одиниці виробленої продукції);

1 та 0 - підрядковий символ показника поточного (звітнього) або попереднього (базового) періодів.

Перевагами двофакторної моделі є її застосовуваність для визначення планових значень різномірної продукції підприємств легкої промисловості. За допомогою такої моделі знаходять приріст операційного результату під впливом кожного чинника окремо. При цьому використання таких складових моделі як індекс собівартості одиниці виробленої продукції легкої промисловості та індекс продуктивності праці (за трудомісткістю) дозволяють паралельно коригувати ресурсне забезпечення підприємств легкої промисловості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Щодо процесів планування діяльності таких підприємств, вважаємо, вони мають бути орієнтовані на узагальнюючі індексні показники, інтерпретовані нами як співвідношення значень певного показника у часі,

просторі порівняно з іншим нормативним показником з врахуванням фактичних умов основної діяльності. При цьому зроблені наступні висновки:

1. За результатами вимірювання впливу факторів на загальну динаміку складного показника (включаючи характеристику впливу зміни структури явища) визначити його значення на перспективу та окреслити можливі коригувальні заходи (за потреби).

2. Серед індексних показників, що можуть стати основою для планування діяльності підприємств легкої промисловості – середні індекси та побудовані на їх основі індексні ряди. Це дозволяє встановити планові значення показників не тільки на наступний плановий період, але і на кілька послідовних планових періодів. Такі ряди можуть бути побудовані за базисним чи за ланцюговим принципом, залежно від мети планування. Аналогічне планування діяльності можливе за: загальними індексами собівартості продукції підприємств легкої промисловості регіону, що дозволяють спланувати собівартість продукції; загальними індексами фізичного обсягу, що дозволяють спланувати показники товарообігу у порівняльних цінах.

3. Також значний потенціал для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону мають мультиплікативна та адитивна індексні двофакторні моделі, у яких будь-який індекс є відносним показником порівняння двох станів простого або складного явища операційної діяльності у часі або просторі. При цьому оскільки ми розглядаємо рівень регіону слід орієнтуватися на базові мультиплікативні та адитивні складові для планування операційної діяльності підприємств легкої промисловості. Окреслена модель, орієнтуючись на взаємозв'язок індексів, здатна не тільки визначати планові показники операційної діяльності підприємств легкої промисловості регіону але і їх ресурсне забезпечення.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у розробці комплексної моделі планування та ресурсного забезпечення підприємств легкої промисловості регіону на основі мультиплікативної та адитивної індексної двофакторної моделі.

Література

1. Безкоровайна Л. В. Система комплексного управління виробничими витратами, Зб. наук. праць "Економіка: проблеми теорії та практики". Дніпропетровськ : ДНУ, 2002, Вип. 119, С. 25–29.
2. Koval, L., Tserklevych, V., Popovich, O., Bukhta, S., Hurman, O., Komarnitskyi, I., Gender Targeting Of Restaurants' visitors-Representatives Of Generation Z, Inter-national Journal of Management (IJM), 2020, Vol. 6 (11), pp. 155-162.
3. Міценко Н. Г., Петрук Т. С. Пути покращення планування на підприємствах та в організаціях споживчої кооперації, Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2006. Вип. 16.2, С. 280-284.
4. Гриньова В. М., Явдак М. Ю. Операційна діяльність сучасних підприємств машинобудування : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 220 с.
5. Офіційний сайт Ernst & Young Global Limited URL.: https://www.ey.com/uk_ua

References

1. Bezkorovaina, L. V. (2002), "System of complex management of production costs", Zb. nauk. prats "Ekonomika: problemy teorii ta praktyky", vol. 119, pp. 25–29.
2. Koval, L., Tserklevych, V., Popovich, O., Bukhta, S., Hurman, O. and Komarnitskyi, I. (2020),), "Gender Targeting Of Restaurants' visitors-Representatives Of Generation Z", Inter-national Journal of Management (IJM), Vol. 6 (11), pp. 155—162.
3. Mitsenko, N. G. and Petruk, T. S. (2006), "Ways to improve planning at enterprises and consumer cooperative organizations", Naukovyy visnyk Natsional'noho lisotekhnichnoho universytetu Ukrayiny. Vol. 16.2, pp. 280-284.
4. Hrynova, V.M. and Yavdak, M. Yu. (2016), Operatsiina diialnist suchasnykh pidpriemstv mashynobuduvannia: monohrafiia [Operational activity of modern machine-building enterprises], KhNEU im. S. Kuznetsia, Kharkiv, Ukraine.
5. Official website Ernst & Young Global Limited (2022), available at: https://www.ey.com/uk_ua (Accessed 10 Nov 2022).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2022 р.